

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

## **ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

**Методичні рекомендації  
до самостійної роботи студентів  
спеціальності 072 "Фінанси,  
банківська справа та страхування"  
освітньої програми "Фінанси і кредит"  
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків  
ХНЕУ ім. С. Кузнеця  
2023**

УДК 001.891(072.034)

О-75

**Укладачі:** І. В. Журавльова  
Є. О. Малишко

Затверджено на засіданні кафедри фінансів.  
Протокол № 6 від 14.12.2022 р.

*Самостійне електронне текстове мережеве видання*

**Основи** наукових досліджень [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до самостійної роботи студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" освітньої програми "Фінанси і кредит" першого (бакалаврського) рівня / уклад. І. В. Журавльова, Є. О. Малишко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. – 47 с.

Подано матеріали для самостійної роботи студентів у межах вивчення навчальної дисципліни. За кожною темою наведено індивідуальні творчі завдання для самостійного опрацювання, зміст основних понять і термінів, тести, а також контрольні запитання для самодіагностики.

Рекомендовано для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" освітньої програми "Фінанси і кредит" першого (бакалаврського) рівня та інших економічних спеціальностей усіх форм навчання.

**УДК 001.891(072.034)**

© Харківський національний економічний  
університет імені Семена Кузнеця, 2023

## Вступ

В умовах економіки знань відбувається інтенсивне зростання обсягу наукової та науково-технічної інформації, швидка зміна й оновлення системи наукових знань, формування нових напрямів, підходів, технологій, що вимагає від висококваліфікованого фінансиста володіння не лише необхідними професійними знаннями, навичками й уміннями, але й методологією творчого вирішення проблемних ситуацій, умінням творчо мислити, приймати обґрунтовані рішення та моделювати різноманітні процеси. Знання методології, теорії, методів і організації науково-дослідної діяльності допоможуть майбутнім фахівцям втілювати наукові знання в практичну площину, сприяють розвитку раціонального творчого мислення. Це потребує широкого впровадження в навчальний процес елементів наукових досліджень.

**Метою навчальної дисципліни "Основи наукових досліджень"** є формування у студентів знань щодо теоретичних основ, методичних рекомендацій і практичних навичок організації наукових досліджень, необхідних для володіння практикою проведення наукових досліджень, прийняття оптимальних рішень щодо навчально-дослідної роботи в фінансовій сфері.

Об'єктом навчальної дисципліни є процес наукового дослідження. Предметом навчальної дисципліни є система загальних принципів і підходів наукового пізнання, загальні закономірності, методи і способи наукового дослідження, організація роботи науковця.

Завдання навчальної дисципліни полягають у такому: розкриття сутності і значення наукових досліджень; засвоєння основ методики наукового пошуку; підготовка студентів до самостійної наукової діяльності; засвоєння логіки наукового дослідження та його етапів; вивчення сучасних парадигм фінансової науки; застосування теоретичних та емпіричних методів дослідження; методик дослідження, їх змісту і принципів розроблення; формування навичок щодо прогнозування фінансово-економічних процесів, оформлення результатів наукових досліджень та впровадження їх у практику; визначення економічної ефективності наукових досліджень.

Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни містять:

- визначення основних понять і термінів;
- індивідуальних творчих завдань за темами;
- запитання для самоконтролю;
- тестових завдань;
- тем есе, наукових статей та доповідей;
- список рекомендованої літератури.

# Змістовий модуль 1. Загальні відомості про науку та наукові дослідження

## Тема 1. Наука як система знань

### Зміст основних понять і термінів за темою

**Наука** – це сфера безперервного розвитку людської діяльності, основною ознакою і головною функцією якої є відкриття, вивчення й теоретична систематизація об'єктивних законів про об'єктивну дійсність та їх практичне застосування.

**Основна мета науки** – опис, пояснення і передбачення процесів та явищ об'єктивної дійсності, які є предметом її вивчення, для використання їх у практичній діяльності людства.

**Основна функція науки** – розвиток системи знань, які сприяють створенню раціональних суспільних відносин і використанню продуктивних сил в інтересах усіх членів суспільства.

**Наукознавство** – це наука, яка вивчає закономірності розвитку науки, структуру і динаміку наукового знання та наукової діяльності, взаємодію науки з іншими соціальними інститутами та сферами матеріального та духовного життя суспільства.

Наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на отримання і використання нових знань.

**Пізнання** є процесом руху людської думки від незнання до знання.

**Знання** – це результат пізнання дійсності, адекватне її відображення у свідомості людини в формі узагальнених уявлень про закономірні зв'язки об'єктивної реальності.

**Наукові знання** відрізняються від повсякденних, якими люди користуються для вирішення щоденних завдань.

У науковому пізнанні **об'єкт** – це навколишня дійсність, **суб'єкт** – дослідник з його діяльності з вивчення об'єкта.

**Наукове дослідження** – це є процес цілеспрямованого пізнання об'єкта з метою установлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання суспільством у практичній діяльності, результатом якого є нові системи понять, законів, теорій, ідей, матеріальних розробок тощо.

**Мета наукового дослідження** – це визначення конкретного об'єкта, процесу або явища, всебічне і достовірне вивчення їх структури, характеристик, зв'язків і відносин на основі існуючих принципів та методів наукового пізнання, а також упровадження у виробництво, практику нових і корисних результатів.

### **Індивідуальне творче завдання**

*Мета завдання:* закріпити отримані знання щодо завдань та функцій науки, отримати досвід постановки завдань дослідження

*Порядок виконання завдання:*

1. Сформулюйте мету свого наукового дослідження за темою НДРС.
2. Визначте завдання дослідження щодо:
  - фінансового явища, що досліджується;
  - систематизації фінансових явищ дійсності;
  - пояснення фінансових явищ дійсності;
  - передбачення фінансових явищ дійсності.
3. Оформіть звіт з індивідуального творчого завдання.

### **Запитання для самоконтролю**

1. У чому полягає сутність наукового пізнання, знання, наукового дослідження, предмет наукового дослідження?
2. Назвіть особливості основних етапів становлення науки.
3. Наведіть основні напрями розвитку сучасної науки.
4. Дайте визначення поняттю і змісту науки.
5. Визначте цілі, функції та завдання науки.
6. У чому полягає зміст структурних елементів науки?
7. Визначте сутність наукознавства і його розвиток.
8. Дайте характеристику основних розділів наукознавства.
9. Наведіть класифікацію наук в Україні.
10. Визначте особистісні і творчі якості працівника науки.
11. Наведіть структуру організацій, які формують науку України.
12. Назвіть функції основних організаційних структур науки України.
13. Яка структура науки у XXI столітті?
14. Які основні напрями державної підтримки у сфері наукового розвитку, технологічного розвитку, у сфері виробництва?

15. Охарактеризуйте триступеневу систему підтримки науки в Україні.
16. Охарактеризуйте систему підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні.

### Тести

1. *Пізнання – це:*

- а) знання про світ;
- б) діяльність людини;
- в) результат діяльності людини;
- г) активна діяльність людини, спрямована на здобуття нових знань.

2. *Сфера людської діяльності, спрямована на пізнання об'єктивних законів природи, суспільства та мислення для застосування здобутих знань, є:*

- а) пізнання;
- б) діяльність;
- в) наука;
- г) практика.

3. *Результат пізнавальної діяльності, виражений в ідеальних образах і певним способом закріплений, є:*

- а) знання;
- б) пізнання;
- в) наука;
- г) факт.

4. *Основними компонентами наукового пізнання є:*

- а) пізнавальна діяльність та її мета;
- б) предмети та об'єкти пізнання;
- в) цілі та результати пізнання;
- г) методи, засоби й форми пізнання;
- ґ) усі відповіді правильні;
- д) немає правильної відповіді?

5. *Наука – це:*

- а) вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань;
- б) учення про принципи побудови наукового пізнання;

- в) учення про форми побудови наукового пізнання;
- г) стратегія досягнення мети.

6. *"Наука – це система, тобто впорядкована на підставі відомих принципів сукупність знань", – сказав філософ:*

- а) Сократ;
- б) Б. Спіноза;
- в) І. Кант;
- г) Ф. Ніцше.

7. *Наука спрямована на:*

- а) пізнання об'єктивних законів природи;
- б) пізнання економічних явищ у суспільстві;
- в) виявлення найважливіших аспектів мислення;
- г) усі відповіді правильні.

8. *Умовою виникнення науки стало:*

- а) розвиток сільського господарства;
- б) виникнення міст;
- в) поява ремесла;
- г) природна потреба людини у пізнанні світу.

9. *Здобуття нових знань є:*

- а) практика;
- б) пізнання;
- в) діяльність;
- г) наука.

10. *Системою отриманих наукових знань є:*

- а) наука;
- б) пізнавальна діяльність;
- в) результат пізнання;
- г) усі відповіді правильні.

11. *Об'єктом науки є:*

- а) діяльність людини;
- б) явища природи;

- в) людське суспільство в його розвитку;
- г) усі відповіді правильні.

*12. Суб'єктом науки є:*

- а) науковці, вчені та науково-педагогічні працівники;
- б) природа;
- в) закономірності розвитку процесів;
- г) суспільство.

*13. Мета науки полягає у:*

- а) отриманні нових знань щодо природи;
- б) передаванні знань щодо розвитку суспільства;
- в) пізнанні законів розвитку природи та суспільства, використанні їх у практичному освоєнні світу;
- г) трансформуванні діючих знань у нові.

*14. Удосконалення оточуючого світу, зокрема, системи матеріального виробництва і суспільних відносин є функція науки:*

- а) пізнавальна;
- б) культурно-виховна;
- в) соціальна;
- г) практико-діяльницька.

*15. Фіксація фактів життя, їх опис та узагальнення є функція науки:*

- а) пізнавальна;
- б) соціальна;
- в) практико-дослідницька;
- г) культурно-виховна.

*16. До завдань науки належать:*

- а) збирання, опис, аналіз та узагальнення фактів;
- б) систематизація отриманих знань;
- в) пояснення сутності явищ і процесів;
- г) усе перелічене.



17. Структурними елементами науки є:

- а) об'єкт та суб'єкт;
- б) предмет та методи дослідження;
- в) зміст та функції науки;
- г) об'єктивні закони руху природи.

18. За характером своєї спрямованості науки розподіляють на:

- а) фундаментальні;
- б) природничі;
- в) прикладні;
- г) економічні.

19. Науки, які формують нові теоретичні положення щодо розвитку природи та суспільства – це:

- а) прикладні;
- б) природничі;
- в) філософські;
- г) фундаментальні.

20. Наукове дослідження – це:

- а) процес цілеспрямованої діяльності спеціально підготовлених груп людей, які досягли певного рівня знань, навичок, розуміння;
- б) цілеспрямоване пізнання, результатом якого є система понять, законів і теорій;
- в) перехід від постановки одних проблем до їх вирішення, а потім – до постановки нових проблем і подальшого їх вирішення.
- г) форма наукового пізнання, що відображає зв'язки, закономірності дійсності й спрямована на її перетворення;
- г') завершена та подана письмова робота.

21. Молодим ученим вважають особу, яка:

- а) має повну вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня;
- б) віком до 40 років, яка здійснює фундаментальні дослідження та отримує науковий результат;
- в) віком до 35 років, яка здійснює прикладні дослідження;
- г) віком до 35 років, яка має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років, який має науковий ступінь доктора наук або навчається в докторантурі.

22. До наукових працівників зараховують:

- а) працівників, які виконують науково-педагогічну діяльність;
- б) працівників, які професійно виконують науково-технічну діяльність та мають відповідну кваліфікацію;
- в) працівників, які виконують науково-організаційну діяльність та мають наукові ступені;
- г) працівників, які професійно виконують наукову діяльність та мають вчені звання та наукові ступені.

### **Теми есе, наукових статей та доповідей**

1. Генезис фінансової науки.
2. Філософія як теоретичне та методологічне підґрунтя наукового пізнання.
3. Співвідношення понять управління фінансами та фінансовий менеджмент.
4. Роль особистості вченого в процесі формування наукової школи.
5. Структура та діяльність (пріоритетні та основні наукові напрями) регіональних наукових центрів НАН України.
6. Наукові об'єкти, що становлять національне надбання України.
7. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку науки в Україні.

## **Тема 2. Інформаційне забезпечення наукового пошуку**

### **Зміст основних понять і термінів за темою**

**Інформаційне забезпечення** науково-дослідницької діяльності – це: інформація, необхідна щодо наукового дослідження та створення умов забезпечення науково-дослідних робіт необхідною інформацією.

**Наукова інформація** поширюється в часі і просторі за певними каналами, засобами і методами. Залежно від нагромадження, використання, призначення і сприйняття наукову інформацію класифікують на:

- технічну інформацію – характеризує фізичні процеси в різних об'єктах під час створення продукції із вихідних компонентів;
- економічну інформацію – це відомості про економічний розвиток суспільства і його ефективність;
- соціальну інформацію – відомості про людину, колектив і суспільство в цілому як об'єкт дослідження.

**Науково-технічна інформація** – це сукупність повних, точних відомостей про розвиток природи, суспільства і людини, зафіксованих у науковому документі, що є структурною одиницею інформаційних ресурсів.

**Документ у науці** – це матеріальний об'єкт з інформацією про факти, події, явища об'єктивної дійсності та розумової діяльності людей, яка закріплена створеним людиною способом передавання та зберігання у часі і просторі.

**УДК** – це міжнародна універсальна система, яка дозволяє детально подати зміст документальних фондів, забезпечити оперативний пошук інформації, має можливість свого розвитку і самовдосконалення. Вона складається із основної і допоміжної таблиць. Основна таблиця містить поняття і відповідні їм індекси, за допомогою яких систематизують знання людства.

**Бібліографія** – це перелік різних інформаційних документів із зазначенням таких даних: прізвище та ініціали автора, назва джерела, місце видання, видавництво, рік видання, обсяг сторінок.

**Реферативна бібліографічна інформація** розкриває зміст найбільш значущої з наукової точки зору та актуальної літератури.

**Оглядова бібліографічна інформація** – це найбільш складний, синтетичний вид інформації, який дозволяє виявити основні тенденції і напрями розвитку певної науки або проблеми.

**Пошукова система** – це онлайн-служба, що надає можливість пошуку інформації на сайтах у мережі "Інтернет".

**Національна система науково-технічної інформації** – це організаційно-правова структура, за допомогою якої формують державну інформаційну політику, а також здійснюють координацію робіт зі створення, використання, зберігання та поширення національних ресурсів науково технічної інформації (НТІ) з урахуванням інтересів національної безпеки.

**Етапи роботи з літературою в процесі наукового дослідження** – це різні види робіт з літературними джерелами, що проводяться у рамках наукового дослідження, утворюють сувору послідовність етапів, яка підпорядковується логічним правилам збирання та оброблення інформації і містять:

- складання бібліографії;
- вибір літератури;

вивчення літератури;  
запис прочитаного;  
оброблення записів та складання наукового огляду.

### **Індивідуальне творче завдання**

*Мета завдання:* закріпити отримані знання щодо системи інформаційного забезпечення наукового дослідження.

*Порядок виконання завдання:*

1. Здійсніть пошук інформації за темою свого наукового дослідження.
2. На основі виконаної роботи складіть бібліографічний список літератури з досліджуваної тематики.
3. Оформіть звіт з індивідуального творчого завдання.

### **Запитання для самоконтролю**

1. Назвіть основні елементи системи інформаційного забезпечення науково-дослідної діяльності.
2. Що таке бібліографічна інформація?
3. Які виокремлюють види бібліографічної інформації?
4. Які є види пошукових систем в інтернеті? Чим вони відрізняються одна від одної?
5. Які організації належать до складу Національної системи науково-технічної інформації України?
6. Якими видами діяльності займається Український інститут науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ)?
7. Яку інформацію і якими каналами поширює УкрІНТЕІ?
8. Перерахуйте основні етапи роботи з літературними джерелами в рамках наукового дослідження.
9. У чому полягає мета структурування наукової статті, що вивчається?
10. Обґрунтуйте необхідність складання бібліографії літературних джерел на тему наукового дослідження.
11. З яких основних джерел може бути почерпнуто бібліографічні відомості?
12. Що таке "науковий огляд"? Якими є його основні завдання, обов'язкові структурні елементи?
13. Назвіть основні правила оформлення цитат.
14. Як слід оформляти посилання джерела, що мають велика кількість сторінок?

## Тести

1. *Інформаційне забезпечення – це:*

- а) сукупність інформації та способів її пошуку, оброблення, накопичення, збереження, систематизації та узагальнення з метою використання у процесі наукового дослідження;
- б) засіб комунікації науковців;
- в) дані, які є об'єктом оброблення, передавання та зберігання;
- г) немає правильної відповіді.

2. *До інформаційного забезпечення наукових досліджень не належать:*

- а) нові знання, які отримує суб'єкт у результаті сприйняття та перероблення певних відомостей;
- б) органи інформаційного забезпечення, що відповідають за збереження та поширення інформації;
- в) суб'єкти, діяльність яких спрямована на контроль, оцінювання, визнання отриманих наукових результатів;
- г) методологічні засоби, що забезпечують доступ до інформації.

3. *Основними вимогами до джерела, з якого отримують інформацію в якості дослідницького матеріалу в фінансових дослідженнях, повинні бути:*

- а) функціональна спрямованість, організаційна приналежність;
- б) легальність, інформативність, достовірність, актуальність;
- в) релевантність, толерантність, вартість;
- г) усі три названі пункти важливі.

4. *Сторонні користувачі фінансової інформації з прямим фінансовим інтересом – це:*

- а) сьогоднішні чи потенційні інвестори, банки, постачальники основних засобів та виробничих запасів та інші кредитори. Вони користуються в основному інформацією, що міститься у фінансовій звітності, та на основі її даних роблять висновки про фінансові перспективи підприємства у майбутньому, ліквідності та платоспроможності організації;
- б) податкові органи, казначейство, державна аудиторська служба, аудиторські фірми, Держкомстат, Пенсійний фонд, органи, уповноважені керувати державним та муніципальним майном та інші користувачі

(фондові біржі, працівники професійних спілок, наукові консультанти, покупці та ін.);

в) Рада директорів, вищий управлінський персонал, менеджери, керівники та спеціалісти підрозділів.

*5. Що таке повнота фінансової дослідницької інформації:*

а) здатність відповідати заданим потребам і задовольняти потреби у попиту на неї;

б) характеризується урахуванням усіх основних чинників, що склалися в умовах даного фінансового стану економічної системи, глибиною освітлення основних подій;

в) характеризує ступінь наближення фактів, висновків, коментарів, прогнозів до дійсного розвитку подій у фінансовій сфері;

г) здатність відповідати заданим параметрам дослідника;

ґ) своєчасність в опрацюванні і поданні результатів дослідження;

д) чітко аргументована з конкретними рекомендаціями і пропозиціями?

*6. Що таке своєчасність фінансової дослідницької інформації:*

а) здатність відповідати заданим потребам і задовольняти потреби у попиту на неї;

б) характеризується урахуванням усіх основних чинників, що склалися в умовах даного фінансового стану економічної системи, глибиною освітлення основних подій;

в) характеризує ступінь наближення фактів, висновків, коментарів, прогнозів щодо розвитку фінансового явища та/або фінансового стану економічної системи;

г) здатність відповідати заданим параметрам дослідника;

ґ) своєчасність в опрацюванні і поданні результатів дослідження;

д) чітко аргументована з конкретними рекомендаціями і пропозиціями?

*7. Що таке достовірність фінансової дослідницької інформації:*

а) здатність відповідати заданим потребам і задовольняти потреби у попиту на неї;

б) характеризується урахуванням усіх основних чинників, що склалися в умовах даного фінансового стану економічної системи, глибиною освітлення основних подій;

- в) характеризує ступінь наближення фактів, висновків, коментарів, прогнозів до дійсного розвитку фінансового стану;
- г) здатність відповідати заданим параметрам дослідника;
- ґ) своєчасність в опрацюванні і поданні результатів дослідження;
- д) чітко аргументована з конкретними рекомендаціями і пропозиціями?

*8. Ключове слово – це:*

- а) слово чи словосполучення, що найбільш повно і специфічно характеризує зміст наукового документа (тексту) чи його частини;
- б) термін, що узагальнює поняття "елемент", "підсистема", "підструктура" та їхній зв'язок;
- в) стисле письмове викладення змісту розмови, тексту;
- г) формалізований метод аналізу змісту документів за допомогою математичних засобів.

*9. До якої групи інформації належать наукові документи, що містять безпосередні результати науково-дослідних чи експериментально-конструкторських робіт:*

- а) первинної;
- б) вторинної;
- в) сигнальної;
- г) експрес-інформації?

*10. Первинні документи і видання – це:*

- а) першоджерела, які містять переважно нові, оригінальні ідеї, наукові зведення, нове осмислення відомих фактів, вихідні дані, що підлягають обробленню;
- б) явища, процеси, характеристики суб'єктів, що можуть бути подані у вигляді величини, що змінюється, й описані математичними засобами;
- в) наукові документи, які є результатом аналітично-синтетичного і логічного перероблення первинної наукової інформації;
- г) немає правильної відповіді.

*11. За способом відображення інформація буває:*

- а) розпорядча;
- б) текстова;

- в) достатня;
- г) повна.

*12. Відповідно до об'єкта дослідження фінансову інформацію розподіляють на:*

- а) зовнішню і внутрішню;
- б) аналітичну та синтетичну;
- в) тимчасову та постійну;
- г) основну і додаткову.

*13. Фінансові документи містять:*

- а) мовні матеріали, розмови, пісні, казки в їх озвученому вигляді;
- б) матеріали архівів, преси, довідники, художню літературу;
- в) статичні та динамічні образотворчі документи;
- г) документи, в яких використовують цифрову форму подання інформації.

*14. Дайте визначення поняття "наукова інформація":*

- а) детальне систематизоване подання певного відібраного матеріалу без будь-якого аналізу;
- б) певні відомості, сукупність якихось даних, знань;
- в) логічна інформація, отримана в процесі пізнання, що адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці;
- г) усе зазначене.

*15. Залежно від нагромадження, використання, призначення і сприйняття наукову інформацію розподіляють на:*

- а) економічну;
- б) довідкову;
- в) соціальну;
- г) нормативну.

*16. Що не належить до бібліографічних видань:*

- а) дисертації;
- б) реферативні журнали;
- в) огляди;
- г) друковані картки?



*17. Яке призначення релевантної інформації:*

- а) уточнити основну інформацію або дати певні тлумачення;
- б) вказати про використані автором літературні джерела;
- в) вказати на автора праці, місце його роботи на науковий ступінь;
- г) немає правильної відповіді?

*18. Організаційно-правова структура, за допомогою якої формується державна інформаційна політика, а також здійснюється координація робіт зі створення, використання, зберігання та розповсюдження національних ресурсів науково-технічної інформації (НТІ) з урахуванням інтересів національної безпеки:*

- а) Національна бібліотека України імені Вернадського В. І.;
- б) національна система науково-технічної інформації;
- в) Український інститут науково-технічної експертизи та інформації "УкрІНТЕІ".

*19. До засобів пошуку науково-технічної інформації зараховують:*

- а) бібліографічну інформацію;
- б) пошукові системи мережі "Інтернет";
- в) національну систему науково-технічної інформації.

*20. Головним органом системи науково-технічної інформації України є:*

- а) Національна бібліотека України імені Вернадського В. І.;
- б) національна система науково-технічної інформації;
- в) Український інститут науково-технічної експертизи та інформації "УкрІНТЕІ".

### **Теми есе, наукових статей та доповідей**

1. Зовнішнє інформаційне забезпечення досліджень у фінансовій сфері.
2. Внутрішнє інформаційне забезпечення досліджень у фінансовій сфері.
3. Сучасні засоби пошуку науково-технічної інформації.
4. Порівняльна характеристика пошукових систем інтернету.
5. Моніторинг та аналітичні дослідження процесів у науковій, науково-технічній та інноваційній сферах.

6. Прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України.

7. Аналіз стану, досвіду та актуальних питань науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні та за кордоном.

### **Тема 3. Методика наукової роботи**

#### **Зміст основних понять і термінів за темою**

**Наукова ідея** – це інтуїтивне пояснення явищ без проміжної аргументації, без осмислення всієї сукупності зв'язків, на основі яких роблять висновки.

**Гіпотеза** – це наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ або причин, які зумовлюють даний наслідок.

**Закон**, що виражає певний суттєвий зв'язок явищ, процесів і особливостей матеріальних об'єктів.

**Парадокс** – це твердження, яке різко відрізняється від загальноприйнятої думки, заперечення того, що є "безперечно правильним".

**Теорія** – система узагальнених знань, пояснення тих чи інших сторін дійсності. Структуру теорії формують наукові концепції, принципи, аксіоми, положення, факти.

**Наукова концепція** – це система поглядів, теоретичних положень, основних тверджень щодо об'єкта дослідження, які об'єднані певною ідеєю.

**Методологія** (від грецького *methodos* – пізнання, *logos* – вчення) – це вчення про методи дослідження, про правила мислення під час створення теорії науки.

**Головна мета методології науки** – це вивчення і аналіз методів, засобів, прийомів, за допомогою яких отримують нові знання в науці як на емпіричному, так і теоретичному рівнях пізнання.

**Принципи** – це вихідні положення, правило, що виникло в результаті об'єктивно осмисленого досвіду.

**Поняття** – це думка, виражена в узагальненій формі, яка визначає суттєві і необхідні ознаки предметів та явищ і взаємозв'язки.

**Методика** – це вчення про особливості застосування окремого методу чи системи методів, є системною сукупністю прийомів дослідження, це система правил використання методів, прийомів і техніки дослідження.

**Метод** – це спосіб досягнення якої-небудь мети або вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння (пізнання) дійсності.

**Загальнонаукові методи** розкривають і обґрунтовують більш глибокі і суттєві сторони явищ, які вивчаються.

**Метод ідеалізації** – це уявне створення об'єктів і умов, які не існують в дійсності і не можуть бути практично створені.

**Метод формалізації** – це метод вивчення різних об'єктів, за якого основні закономірності явищ і процесів відображають у знаковій формі за допомогою формул або спеціальних символів.

**Аналіз** – це метод наукового дослідження, за яким явище поділяють на складові.

**Синтез** – це метод дослідження явища в цілому, на основі об'єднання пов'язаних один з одним елементів в єдине ціле.

**Індукція** – це метод пізнання, згідно з яким на основі висновків про часткове роблять висновки про загальне.

**Дедукція** – це метод пізнання, заснований на висновках від загального до часткового.

**Абстрагування** – це відмова від другорядних фактів з метою зосередження уваги на важливих особливостях явища, яке вивчають.

**Аксиоматичний метод** – це спосіб побудови наукової теорії, за яким деякі аксіоми приймають без доказів і потім використовують для отримання подальших знань за певним логічним правилом.

**Аналогія** – це нові знання про об'єкти чи явища, що отримують на основі того, що ці об'єкти і явища є подібними до інших. Метод тісно пов'язаний з моделюванням або модельним експериментом.

**Гіпотетичний метод** – це метод, який передбачає розроблення наукової гіпотези, наукового передбачення, які мають елементи новизни й оригінальності на базі всіх основних методів.

**Системний аналіз** – це метод, в основі якого є поняття системи, під якою розуміють сукупність багатьох об'єктів, що характеризують раніше визначеними властивостями з фіксованими між ними відносинами.

**Узагальнення** – це прийом здобуття нових знань шляхом розумового (уявного) переходу від конкретних висновків і заключень до більш загальних, які найбільшою мірою відображають сутність дослідницького процесу.

**Емпіричні завдання** спрямовані на виявлення, точний опис і детальне вивчення різних фактів, явищ і процесів.

**Моделювання** – це метод дослідження об'єктів, явищ і процесів не безпосередньо, а з допомогою їх заміників – моделей.

**Конкретно-наукові методи (КНМ)** – це ті, які застосовують в окремих науках або у кількох близьких між собою наукових дисциплінах, які поділяють на дві групи: міждисциплінарні і спеціальні.

**Міждисциплінарні методи** – це методи, які можуть бути використані у кількох пов'язаних генетично чи об'єднаних спільністю об'єкта дослідження науках (метод польових досліджень; метод аналізу аналогових об'єктів; балансовий метод; картографічний метод).

**Спеціальними** називають **методи**, які обґрунтовані певною наукою і використовуються головним чином у ній самій: розрахунково-конструктивний, економіко-статистичний, методи теорії ймовірностей, метод ділових ігор, метод експертних оцінок.

**Статистико-економічний метод** використовують у процесі вивчення масових явищ і процесів суспільного життя, для пізнання яких слід вивчати всю сукупність фактів, які формують явище або процес. Цей метод містить: спостереження, економічні групування з використанням узагальнених і аналітичних показників (відносних величин, середніх, показники варіації тощо); статистико-економічний аналіз зв'язків між показниками з використанням графіків, паралельних рядів, індексів, кореляційного аналізу тощо; теоретичних узагальнень.

**Монографічний метод** використовують під час вивчення окремих типових суспільних явищ і досвіду передових вітчизняних та зарубіжних підприємств.

**Експериментальний метод** – це метод отримання нових знань (вивчення явища) за допомогою поставленого дослідження, і містить: організацію наукового експерименту відповідно до поставленої мети; кількісний і якісний облік його результатів; статистичне й математичне оброблення отриманих матеріалів; теоретичне обґрунтування і їх додаткову перевірку; розроблення заходів для впровадження отриманих результатів.

Сутність **балансового методу** полягає у забезпеченні пропорційного розвитку всіх галузей, розподілу ресурсів. Його також використовують під час аналізу для виявлення взаємозв'язків між багатьма економічними показниками. Цей метод містить: встановлення існуючих взаємозв'язків між явищами; визначення основної ланки в розвитку явищ; розроблення

науково обґрунтованих нормативів з урахуванням досягнень науки і розроблення балансів на основі вимог економічних законів.

Сутність **абстрактно-логічного методу** полягає у розчленуванні досліджуваного явища на складові частини, їх виокремлення для виявлення якісних особливостей, в розумовому знаходженні першоджерела сутності і розкритті закономірностей його розвитку, а потім у синтетичному переході від відстороненого першоджерела сутності до складної і багатосторонньої конкретної форми явища.

### **Індивідуальне творче завдання**

*Мета завдання:* закріпити отримані знання щодо системи методів наукового дослідження.

*Порядок виконання завдання:*

1. Обґрунтуйте вибір методів дослідження для реалізації мети за темою дослідження.
2. Опишіть методи дослідження для реалізації мети за темою дослідження.
3. Оформіть звіт з індивідуального творчого завдання.

### **Запитання для самоконтролю**

1. Що розуміють під понятійним апаратом науки?
2. Що розуміють під терміном "теорія"?
3. Що розуміють під терміном "принцип"?
4. Назвіть основні принципи науки і наукового пізнання.
5. Науковий метод та його характеристики.
6. Охарактеризуйте систему методів дослідження.
7. Наведіть приклади використання методів в економічних дослідженнях.
8. Визначте методологію як певну систему послідовних ідей.
9. Поняття методики наукових досліджень.
10. Наведіть класифікацію загальнонаукових методів.
11. Надайте характеристику груп конкретно-наукових методів.
12. Надайте характеристику загальнонаукових методів економічного дослідження.
13. Основи методології досліджень емпіричного рівня.
14. Наведіть приклади пізнавальних прийомів і форм наукових досліджень.

## Тести

1. *Методологія науки – це:*

- а) отримання необхідної інформації про структуру об'єкта дослідження та його властивості;
- б) система наукових принципів, на основі яких базується дослідження;
- в) спосіб пізнання і практичного перетворення реальності;
- г) усі відповіді правильні;
- г') правильної відповіді немає.

2. *Форма мислення, у якій відображено об'єкт вивчення, міститься усвідомлення мети, перспективи пізнання і практичного перетворення дійсності – це:*

- а) ідея;
- б) теорія;
- в) принцип;
- г) висновок.

3. *Вчення про правила мислення під час створення науки, проведенні наукових досліджень – це:*

- а) метод;
- б) наукова теорія;
- в) методологія;
- г) усі відповіді правильні.

4. *До функцій методології не належить:*

- а) організаційне та кадрове забезпечення впровадження наукових досліджень у практику;
- б) визначення способів здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;
- в) забезпечення всебічності отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчають;
- г) уточнення, збагачення, систематизація термінів і понять у науці.

5. *Форма теоретичного і практичного освоєння дійсності – це:*

- а) метод;
- б) наукова теорія;

- в) методологія;
- г) усі відповіді правильні.

*6. Вищий рівень методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ, процесів, сфер діяльності – це:*

- а) фундаментальна методологія;
- б) капітальна методологія;
- в) емпірична методологія;
- г) системна методологія.

*7. Методологічний підхід до наукового дослідження, який дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності має назву:*

- а) діалектичний;
- б) формально-логічний;
- в) інтегральний;
- г) компаративний.

*8. Які з принципів не належить до загальнонаукових:*

- а) фіскальної достатності, розподільчий, функціональний;
- б) історичний, термінологічний, системний;
- в) когнітивний (пізнавальний), моделювання;
- г) немає правильної відповіді.

*9. Принцип методології, який передбачає вивчення історії термінів і позначуваних ними понять, розроблення або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця у понятійному апараті теорії, на базі якої ґрунтується дослідження, має назву:*

- а) термінологічний;
- б) історичний;
- в) логічний;
- г) філософський.

*10. Спосіб дослідження, підхід до вивчення явищ, планомірний шлях наукового пізнання до встановлення істини – це:*

- а) метод;
- б) принцип;
- в) прийом;
- г) технологія.

*11. Індукція – це:*

- а) метод наукового дослідження, згідно з яким на основі висновків про часткове формулюють висновки про загальне;
- б) метод наукового дослідження, заснований на висновках від загального до часткового;
- в) метод наукового дослідження, який дає змогу перенести характеристики з відомого явища на невідоме;
- г) метод наукового дослідження, в якому розкриваються внутрішні сторони та відношення між досліджуваними предметами.

*12. Синтез – це:*

- а) метод дослідження, який передбачає уявне поєднання відокремлених частин (властивостей, сторін) досліджуваного об'єкта в єдине ціле, встановити зв'язок між ними;
- б) сукупність елементів та їхніх взаємозв'язків, що утворюють деяку, здатну до функціонування цілісність;
- в) розумова діяльність, у процесі якої досліджувані об'єкти організуються у визначену систему на основі обраного принципу;
- г) метод, заснований на принципі системного підходу.

*13. Науковий метод, який передбачає умовний або практичний розподіл об'єкта дослідження на складові елементи (частини, ознаки, властивості), коли кожен елемент досліджують як частину цілого – це:*

- а) аналіз;
- б) синтез;
- в) порівняння;
- г) абстрагування.



*14. До теоретичних методів дослідження належать:*

- а) аксіоматичний;
- б) експеримент;
- в) абстрагування;
- г) індукція.

*15. Інтеграція пов'язана з пізнавальними операціями вивчення предмета, явища, події:*

- а) синтез;
- б) аналіз;
- в) індукція;
- г) дедукція.

*16. Метод пізнання дійсності в її суперечливості, цілісності та розвитку:*

- а) узагальнення;
- б) діалектичний;
- в) дедукція;
- г) індукція.

*17. До якого методу дослідження може бути застосований вираз "пізнання від окремого до загального":*

- а) дедукції;
- б) індукції;
- в) синтезу;
- г) редукції.

*18. Диференціація пов'язана з пізнавальними операціями вивчення предмета, явища, події:*

- а) синтез;
- б) аналіз;
- в) узагальнення;
- г) дедукція.

*19. Пізнавальні операції, які використовують під час "розділення" окремих предметів, явищ, подій:*

- а) синтез;
- б) аналіз;

- в) індукція;
- г) дедукція.

20. *Відповідно до системного підходу розрізнять такі типи систем:*

- а) однофункціональні та багатофункціональні; матеріальні та ідеальні (концептуальні); відкриті та закриті;
- б) статичні та динамічні; детерміновані та стохастичні (ймовірнісні); теоретичні та прикладні; професійні та аматорські;
- в) внутрішні та зовнішні; незалежні та підпорядковані; емпіричні й теологічні;
- г) усі відповіді правильні.

21. *Виокремлення у системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначення їхньої ролі (функцій) у системі передбачає:*

- а) структурно-функціональний підхід;
- б) порівняльний підхід;
- в) інституційний підхід;
- г) інформаційний підхід.

22. *Критичні точки, у яких відбувається розгалуження системи через вибір одного з рівнозначних напрямів її подальшої самоорганізації мають назву:*

- а) точки біфуркації;
- б) точки перелому;
- в) точки консолідації;
- г) немає правильної відповіді.

23. *Методологічний підхід, який передбачає, що у процесі вивчення будь-якого об'єкта, процесу чи явища в природі чи суспільстві перш за все виявляються найхарактерніші для нього інформаційні аспекти – це:*

- а) інформаційний підхід;
- б) інституційний підхід;
- в) інформаційно-логічний підхід;
- г) системно-інформаційний підхід.

*24. На емпіричному рівні використовують методи:*

- а) спостереження, порівняння, експеримент; аналіз; дедукція, формалізація;
- б) порівняння, експериментальний, вимірювання, синтез, абстрагування, ідеалізація;
- в) спостереження, порівняння, експериментальний, вимірювання, аналіз й синтез, абстрагування;
- г) усі відповіді правильні.

*25. Указати правильну послідовність ступенів пізнання:*

- а) споглядання – синтез – аналіз;
- б) споглядання – аналіз – синтез;
- в) аналіз – синтез – споглядання;
- г) синтез – аналіз – споглядання.

*26. До загальнологічних методів дослідження належать:*

- а) абстрагування;
- б) узагальнення;
- в) формалізація;
- г) спостереження.

*27. Поясніть сутність методу абстрагування:*

- а) метод наукового пізнання, що передбачає умовне уявлення ознак, зв'язків предмета або явища, що цікавлять дослідника, їх умовного відволікання від інших;
- б) метод наукового пізнання, який передбачає дослідження не самого предмета чи явища, а спеціально виготовленого для цих цілей аналогу;
- в) метод наукового пізнання, на основі якого досягають знання про предмети, явища, процеси, які мають схожість з іншими;
- г) метод наукового пізнання, який полягає у тому, що предмет вивчення умовно або практично поділяють на складові елементи, тобто на частини об'єкта, певні ознаки, властивості тощо.

*28. Методика – це:*

- а) сукупність приватних прийомів, засобів, процедур, які дають можливість застосувати певний метод дослідження до обраної специфічної предметної сфери;

б) непараметричний метод, що використовують для перевірки гіпотез про вірогідність різниці середніх під час аналізу кількісних даних у популяціях з нормальним розподілом;

в) міркування дослідника про застосовані у процесі дослідження способи наукового пізнання;

г) немає правильної відповіді.

*29. До емпіричних методів належать:*

а) абстрагування;

б) узагальнення;

в) формалізація;

г) спостереження.

*30. Метод вивчення об'єкта, який пов'язаний з активним і цілеспрямованим втручанням дослідника в природні умови існування предметів і явищ або створенням штучних умов, необхідних для виявлення його відповідної властивості має назву:*

а) експеримент;

б) абстракція;

в) синтез;

г) конструювання.

*31. Як називають метод наукового дослідження, що ґрунтується на передбаченні майбутнього як безпосереднього продовження теперішнього:*

а) метод генералізації;

б) метод аналогів;

в) метод Дельфі;

г) метод екстраполяції;

ґ) синектичний метод;

д) праксеологічний метод?

*32. Як називають метод наукового дослідження, що ґрунтується на аналізі об'єкта чи його окремих сторін, явищ, процесів з точки зору єдності та цілісності їх компонентів:*

а) метод генералізації;

б) метод аналогів;

- в) метод композиції;
- г) метод екстраполяції;
- ґ) синектичний метод;
- д) праксеологічний метод?

### **Теми есе, наукових статей та доповідей**

1. Аналіз категоріального апарату за темою НДРС.
2. Узагальнення теоретичних підходів за темою НДРС.
3. Уточнення сутності і ролі родового поняття за темою НДРС.
4. Аналіз методичного забезпечення з оцінювання / аналізу об'єкта фінансового менеджменту.
5. Використання методу <назва методу> для оцінювання / аналізу / планування < об'єкта фінансового менеджменту >.

## **Змістовий модуль 2. Організація науково-дослідної роботи студентів**

### **Тема 4. Організація науково-дослідної роботи студентів**

#### **Зміст основних понять і термінів за темою**

**Конкретно-економічне дослідження** — це система логічно послідовних методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, спрямованих на вивчення, аналіз і систематизацію наукових фактів, виявлення зв'язків і залежностей між соціально-економічними явищами та процесами з метою прийняття на основі зібраної інформації рішень, розроблення заходів щодо управління досліджуваним об'єктом, його розвитку.

**Розвідувальне дослідження** – це дослідження-проба методичного характеру, яке проводиться з метою отримання додаткової інформації про предмет та об'єкт дослідження, уточнення і корегування гіпотез, завдань та інструментарію. Крім того, за його допомогою визначають обсяг сукупності обстеження і з'ясовуються можливі труднощі, яких слід очікувати в ході дослідження.

**Описове дослідження (або інформаційне)** є більш складним видом конкретно-економічного вивчення явища чи предмета. Метою цього дослідження є отримання емпіричної інформації, здатної дати відносно цілісне уявлення про досліджуване явище, його структурні компоненти, за допомогою яких можна було б перевірити висунуту гіпотезу, а в разі її підтвердження – зробити повний кількісний і якісний опис об'єкта. Інформацію збирають за описовим планом на підставі вибіркового чи монографічного обстеження, анкетування, групування, кореляційного аналізу тощо.

**Аналітичне дослідження** пов'язане з розкриттям причин, які викликали появу того чи іншого явища й зумовили його характер, динаміку змін, гостроту суперечностей тощо. Для збирання інформації в процесі дослідження використовують комплексні методики, які взаємодоповнюють одна одну. Тому важлива роль у такому дослідженні належить процедурі інтерпретації інформаційного масиву. Природно, що за цих умов значно зростають вимоги до професійного рівня спеціаліста, зокрема, його вміння взаємопов'язувати інформацію, що надходить з різних джерел і різняться за формами.

#### **Етапи проведення досліджень:**

1. Підготовчий етап містить: вивчення проблеми; розроблення та затвердження програми дослідження; складання робочого плану, який має оперативний характер; підготовку інструментарію; розроблення макетів, таблиць, бланків, анкет, інструкцій.

2. Етап польового дослідження – збирання первинної інформації про досліджуваний об'єкт.

3. Підготовка зібраної інформації до оброблення та її оброблення.

4. Аналіз та узагальнення отриманої соціально-економічної інформації.

5. Підведення підсумків дослідження, формулювання висновків і наукового обґрунтування рекомендацій, розроблення прогнозів і проєктів змін.

**Наукове дослідження** – не довільна процедура, а серія логічно послідовних операцій, органічно пов'язаних між собою єдиною метою, необхідністю отримання максимально вірогідних і надійних даних про досліджуване явище чи процес. Ці операції поєднуються в єдину систему головним документом – програмою дослідження.

**Програма дослідження** – це документ, який регламентує всі етапи, стадії підготовки, організації та проведення конкретного дослідження. Вона виконує роль стрижневого кореня дослідження, зумовлюючи тим самим його змістовно смислову цінність, якість та надійність отриманої інформації.

Вихідним пунктом проведення практично орієнтованого дослідження є та чи інша **проблемна ситуація**, яка стосується певних підприємств, груп людей, їх інтересів і потребує вирішення. Фіксація проблемної ситуації та з'ясування її сутності передують емпіричному дослідженню у вузькому значенні цього виразу, утворюючи попередній етап соціально-економічного аналізу.

**Проблемна ситуація** – це реально існуючі у соціально-економічній дійсності протиріччя, способи й алгоритми вирішення яких у даний момент невідомі, незрозумілі. Це завжди суперечність між потребами людей у якихось методичних рекомендаціях до результативних теоретичних або практичних дій і незнанням шляхів та засобів їх досягнення, реалізації. Вирішити проблему – значить отримати нові знання чи створити теоретичну модель, що пояснює те чи інше явище, виявити чинники, які дозволяють впливати на розвиток процесів у бажаному напрямі.

**Наукова проблема** – це стан "знання про незнання" якісних і кількісних змін, тенденцій розвитку певного процесу. Вона відображає проблемну ситуацію пізнавального характеру, в якій фіксують протиріччя між знаннями про потреби суспільства і його організацією для певних теоретичних і практичних дій, з одного боку, і незнанням шляхів, засобів їх реалізації – з іншого.

**Мета дослідження** – це очікуваний кінцевий результат, те, що має бути досягнуто в результаті проведення дослідження. Мета визначає загальну спрямованість дослідження – отримання інформації для розроблення рекомендацій, підготовки і прийняття управлінських рішень, здатних підвищити життєздатність соціальної організації (змінити стиль поведінки її членів, сприяти економічному зростанню, оптимізувати професійну адаптацію молоді).

**Науковий результат** – це нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації.

**Об'єкт дослідження** – це предмет пізнання, який становить оточуючий матеріальний світ і форми його відображення, які обирають відповідно до мети дослідження.

**Предмет дослідження** – це все, що складає внутрішній устрій об'єкта дослідження, властивості та сторони об'єкта, його структуру та взаємозв'язки елементів, їх відносини та властивості, зміна яких впливає на стан, поведінку та розвиток об'єкта.

**Завдання дослідження** – це сукупність конкретних цільових установок, які спрямовані на аналіз і вирішення проблеми. Вони розкривають зміст предмета дослідження, визначають засоби досягнення поставленої мети і мають узгоджуватися з гіпотезами.

Під **методом дослідження** розуміють правила, способи збирання, оброблення й аналізу інформації. Науковими методами називають також правила та способи, за допомогою яких встановлюють зв'язок між фактами, гіпотезами та теоріями.

**Гіпотези** – це наукові припущення, висунуті для можливого пояснення певних фактів, явищ, процесів, які потрібно підтвердити або спростувати. Можливість перевірки гіпотез є необхідною їх характеристикою. Наукові гіпотези можуть бути сформульовані тільки в результаті попереднього аналізу досліджуваного об'єкта, звернення до наявних наукових даних. Саме цим відрізняється просте припущення від наукової гіпотези.

### **Запитання для самоконтролю**

1. Розкрийте поняття та розкрийте класифікацію конкретно-економічних досліджень.
2. Опишіть етапи конкретно-економічного дослідження.
3. Розкрийте функції фінансово-економічного дослідження.
4. Наведіть структуру фінансово-економічного дослідження.
5. Що розуміють під терміном "наукова ідея"?
6. Що розуміють під терміном "гіпотеза"?
7. Що розуміють під терміном "судження"?
8. Що розуміють під терміном "наукова гіпотеза"?

### **Індивідуальне творче завдання**

Мета завдання: закріпити отримані знання щодо організації науково-дослідної роботи студентів.

Порядок виконання завдання:

1. Розробіть і обґрунтуйте пропозиції з удосконалення методичного забезпечення за темою НДРС.



2. Обґрунтування і вибір шляхів/напрямів покращення <за участком фінансової роботи за темою НДРС>.
3. Розроблення системи заходів.
4. Оформіть звіт з індивідуального творчого завдання.

### Тести

1. *Наукова діяльність є:*

- а) діяльність наукових працівників щодо проведення наукових досліджень;
- б) творча діяльність суб'єктів, спрямована на отримання нових знань;
- в) інтелектуальна діяльність, спрямована на використання нових знань;
- г) інтелектуальна творча діяльність, спрямована на отримання та використання нових знань.

2. *Виокремлюють такі види наукової діяльності:*

- а) науково-педагогічна;
- б) науково-технічна;
- в) науково-організаційна;
- г) усе перелічене.

3. *Діяльність щодо розробок нових видів продукції, технологічних процесів є:*

- а) науково-технічна;
- б) науково-виробнича;
- в) науково-організаційна;
- г) науково-технологічна.

4. *Науково-технічна діяльність – це:*

- а) інтелектуальна діяльність, спрямована на отримання нових знань в техніці і технологіях;
- б) творча діяльність, спрямована на отримання і використання нових знань в техніці;
- в) творча діяльність, спрямована на отримання і використання нових знань в техніці і технологіях;
- г) інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань в усіх галузях техніки і технологій.

*5. Формами наукової діяльності є:*

- а) науково-дослідні, технологічні роботи;
- б) експериментальні роботи щодо дослідження закономірностей розвитку суспільства;
- в) виготовлення дослідних зразків;
- г) пошукові роботи.

*6. Не є формами наукової діяльності:*

- а) фундаментальні дослідження;
- б) дослідження в галузі освіти;
- в) прикладні дослідження;
- г) експериментальні дослідження.

*7. Проведення наукового дослідження з метою одержання наукового результату є:*

- а) науковою роботою;
- б) науковим результатом;
- в) науковою діяльністю;
- г) практичною діяльністю.

*8. Характерними ознаками будь-якого наукового дослідження є:*

- а) творчий характер і самостійність;
- б) новизна та унікальність;
- в) наступність знань і зв'язок з іншими науками;
- г) органічний зв'язок теорії та практики;
- г') усі відповіді правильні;
- д) немає правильної відповіді?

*9. Основними типами наукових досліджень є:*

- а) фундаментальні та експериментальні;
- б) експериментальні й теоретико-прикладні;
- в) фундаментальні та прикладні;
- г) теоретико-методологічні та конструктивні;
- г') теоретичні та методичні?

10. За способами проведення дослідницької діяльності виокремлюють такі різновиди наукових досліджень:

- а) розвідувальні, пілотажні, описові, аналітичні;
- б) емпіричні, емпірико-теоретичні, теоретичні;
- в) точкові, повторні, серійні, панельні;
- г) прикладні, теоретико-прикладні, теоретичні;
- ґ) прогнозні, аналітичні, ретроспективні?

11. Фундаментальними принципами наукової діяльності є:

- а) історичний, термінологічний, функціональний;
- б) системний, когнітивний, комплексності;
- в) структурності, генетичності, ієрархічності;
- г) діалектики, детермінізму, ізоморфізму;
- ґ) науковості, об'єктивності, всебічності?

12. Що таке дослідницька концепція:

- а) сукупність наукових тверджень, які потребують ґрунтовного доведення і підтвердження;
- б) форма узагальненого відображення дійсності в мисленні, знання, що мають строгу визначену форму;
- в) наукова точка зору, яку висуває дослідник, але вона не є визаною у широкому науковому загалі;
- г) система наукових поглядів, що становлять ґрунтовне вчення і постійно вдосконалюються?

13. Що таке дослідницька парадигма:

- а) сукупність наукових тверджень, які потребують ґрунтовного доведення і підтвердження;
- б) форма узагальненого відображення дійсності в мисленні, знання, що мають строгу визначену форму;
- в) наукова точка зору, яку висуває дослідник, але яка не є визаною у широкому науковому загалі;
- г) система наукових поглядів, що становлять ґрунтовне вчення і постійно вдосконалюються?

14. Що таке дослідницька теорія:

- а) сукупність наукових тверджень, які потребують ґрунтовного доведення і підтвердження;

б) форма узагальненого відображення дійсності в мисленні, знання, що мають строгі визначену форму;

в) наукова точка зору, яку висуває дослідник, але вона не є визначеною у широкому науковому загалі;

г) система наукових поглядів, що становлять ґрунтовне вчення і постійно вдосконалюються?

*15. Виокремлюють такі форми науково-дослідницької діяльності студентів:*

а) науково-дослідницька діяльність в межах навчального процесу;

б) науково-дослідницька діяльність поза межами навчального процесу;

в) науково-організаційні заходи;

г) усе перелічене.

*16. До науково-дослідницької студентської діяльності в межах навчального процесу зараховують:*

а) написання рефератів;

б) підготовку тез доповідей на студентську конференцію;

в) участь в регіональних студентських конкурсах;

г) участь у роботі студентських наукових лабораторій.

*17. Поза межами навчального процесу науково-дослідницька діяльність студентів передбачає:*

а) розроблення кросвордів;

б) написання курсових робіт;

в) участь у наукових гуртках;

г) виконання самостійних завдань та контрольних робіт, що містять елементи проблемного пошуку.

*18. Наукова продукція – це:*

а) це системне утворення, яке має свою структуру, зміст і форми науковий результат;

б) наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом професорів і викладачів

в) наукова теоретична та експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань;

г) науковий або науково-прикладний результат, призначений для реалізації.

19. З точки зору наукового трактування гіпотезою є:

- а) форма та засоби наукового пізнання;
- б) основні вихідні положенням чи твердження будь-якої теорії;
- в) суб'єктивна форма підсумування досвіду попереднього оцінювання знань;
- г) твердження про стійкий взаємозв'язок між певними процесами та явищами;
- г) структурні складники наукової теорії?

### **Теми есе, наукових статей та доповідей**

1. Державна політика України з активізації наукової діяльності.
2. Організація науки і наукових досліджень в Україні.
3. Принципи організації наукової праці.
4. Особливості роботи наукового колективу.
5. Види і форми науково-дослідної роботи студентів.
6. Наукова організація науково-дослідної роботи.

## **Тема 5. Результати наукових досліджень студентів**

### **Зміст основних понять і термінів за темою**

**Публікація** (від лат. *publicato* – оголошую всенародно, оприлюднюю): 1) доведення до загального відома за допомогою ЗМІ; 2) розміщення тексту в різних виданнях (газетах, журналах, книгах); 3) текст, надрукований у будь-якому виданні.

**Монографія** – це науково-книжкове видання повного дослідження однієї проблеми або теми, що належить одному чи кільком авторам.

**Наукова стаття** – це вид наукової публікації, у якому описано кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовано способи їх отримання, а також окреслено перспективи подальших напрацювань.

**Науковий реферат (автореферат)** – це коротке викладення автором змісту наукового дослідження, дисертаційної роботи перед поданням її до захисту.

**Інформативний реферат** – це коротке письмове викладення однієї наукової праці, що стисло висвітлює її зміст. Він акцентує увагу на нових повідомленнях.

**Препринт** – це наукове видання з матеріалами попереднього характеру, які публікують до виходу у світ видання, в якому вони мають бути вміщені.

**Тези доповідей**, а також матеріали наукової конференції – це неперіодичний збірник підсумків конференції, доповідей, рекомендацій та рішень. Схематично структура тез наукової доповіді має такий вигляд: обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспективи.

**Наукова доповідь** (повідомлення) – документ, у якому викладено певні питання наукової проблеми, подано висновки, пропозиції, призначений для усного (публічного) читання та обговорення.

**Збірник наукових праць** – це збірник матеріалів досліджень, виконаних у наукових установах, навчальних закладах та наукових спільнотах.

### **Індивідуальне творче завдання**

*Мета завдання:* навчитися описувати передбачувані наукові результати дослідницької роботи у вигляді наукової статті.

*Порядок виконання завдання:*

1. Ознайомтеся з вимогами до оформлення статей в електронний журнал "Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця" (за посиланням [https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/Vymohy\\_do\\_oformlennya\\_MV\\_ukr\\_05\\_01\\_2021.pdf](https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/Vymohy_do_oformlennya_MV_ukr_05_01_2021.pdf))

2. Розробіть план статті відповідно до етапів власного наукового дослідження.

3. Оформіть результати досліджень за цими вимогами у вигляді статті. Стаття повинна мати таку структуру:

назва статті; індекс УДК ;

прізвище та ініціали автора;

анотація – українською та англійською мовами (25 – 40 слів);

ключові слова – українською та англійською мовами (3 – 7 слів);

текст статті , що містить постановку проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких розпочато вирішення цієї проблеми і на які спирається автор, виокремлення невирішених раніше

частин загальної проблеми, яким присвячено зазначену статтю; формулювання цілей статті (постановка завдання); викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі;  
література.

### **Запитання для самоконтролю**

1. Назвіть види наукових публікацій.
2. Дайте характеристику науковій статті як одному з основних видів публікацій.
3. Розробіть план публікацій відповідно до етапів власного наукового дослідження.
4. Якими публікаціями підтверджують наукову новизну результатів досліджень?
5. Які публікації засвідчують апробацію результатів наукового дослідження?
6. У чому різниця між методиками підготовки статті та підготовки доповіді на наукових конференціях?

### **Тести**

1. *Науковий результат наявний, якщо:*
  - а) отримане нове знання в галузі прикладних досліджень;
  - б) отримане нове знання в галузі розроблення нової технології;
  - в) знання зафіксовано у формі ескізного проєкту;
  - г) отримані знання впроваджені у суспільну практику.
2. *Стисле викладення основних думок, публікація яких передбачає ознайомлення учасників конференцій, семінарів, симпозіумів та інших наукових форумів з результатами проведеного дослідження є:*
  - а) стаття;
  - б) тези;
  - в) препринт;
  - г) наукова доповідь.

3. *Письмове викладення розгорнутої усної форми виступу, що відповідає тексту тез, є:*

- а) стаття;
- б) тези;
- в) препринт;
- г) наукова доповідь.

4. *Наукова публікація, у якій відображені результати всебічного вивчення однієї проблеми чи теми, які належать одному автору чи невеликій групі авторів – це:*

- а) монографія;
- б) брошура;
- в) реферат;
- г) каталог.

5. *Наукова робота, яка відображує проведене дослідження, одержані результати та визначенні напрями для подальшого розроблення теми є:*

- а) стаття;
- б) тези;
- в) препринт;
- г) доповідь.

6. *Наукове видання з матеріалами попереднього характеру, які публікують до виходу у світ видання, в якому вони мають бути розміщені, – це:*

- а) монографія;
- б) тези доповідей;
- в) препринт;
- г) навчальний посібник.

7. *Стисла характеристика змісту наукової статті, в якій викладено найголовніші висновки праці, визначено їх цільове призначення та наукову цінність, – це:*

- а) анотація;
- б) тези доповідей;
- в) доповідь;
- г) повідомлення.



8. *Доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел або викладення змісту наукової роботи, книги, статті, – це:*

- а) повідомлення;
- б) тези;
- в) реферат;
- г) наукова доповідь.

9. *Наукова монографія – це:*

а) наукова праця у вигляді книги, що містить повне або поглиблене дослідження однієї дослідницької проблеми чи теми, яка належить одному або декільком авторам;

б) кваліфікаційна наукова праця у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії, що містить висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, а також характеризується єдністю змісту;

в) опубліковані в певному науковому чи науково-популярному журналі або збірнику наукових праць і структуровані результати авторського чи колективного дослідження;

г) стислі й конкретно викладені основні положення певного наукового дослідження (наукової позиції), які найчастіше доповідають та друкують на наукових конференціях;

г) науково-технічний документ, що містить систематизовані дані про науково-дослідну роботу, описує результати науково-технічного дослідження в невеликій та обмеженій кількості примірників?

10. *Наукова стаття – це:*

а) наукова праця у вигляді книги, що містить повне або поглиблене дослідження однієї дослідницької проблеми чи теми, яка належить одному або декільком авторам;

б) кваліфікаційна наукова праця у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії, що містить висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, а також характеризується єдністю змісту;

в) опубліковані в певному науковому чи науково-популярному журналі або збірнику наукових праць і структуровані результати авторського чи колективного дослідження;

г) стислі й конкретно викладені основні положення певного наукового дослідження (наукової позиції), які найчастіше доповідають та друкують на наукових конференціях;

г) науково-технічний документ, що містить систематизовані дані про науково-дослідну роботу, описує результати науково-технічного дослідження в невеликій та обмеженій кількості примірників?

#### *11. Тези наукових доповідей – це:*

а) наукова праця у вигляді книги, що містить повне або поглиблене дослідження однієї дослідницької проблеми чи теми, яка належить одному або декільком авторам;

б) кваліфікаційна наукова праця у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії, що містить висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, а також характеризується єдністю змісту;

в) опубліковані в певному науковому чи науково-популярному журналі або збірнику наукових праць і структуровані результати авторського чи колективного дослідження;

г) стислі й конкретно викладені основні положення певного наукового дослідження (наукової позиції), які найчастіше доповідають та друкують на наукових конференціях;

г) науково-технічний документ, що містить систематизовані дані про науково-дослідну роботу, описує результати науково-технічного дослідження в невеликій та обмеженій кількості примірників?

#### *12. Науковий звіт – це:*

а) наукова праця у вигляді книги, що містить повне або поглиблене дослідження однієї дослідницької проблеми чи теми, яка належить одному або декільком авторам;

б) кваліфікаційна наукова праця у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії, що містить висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, а також характеризується єдністю змісту;

в) опубліковані в певному науковому чи науково-популярному журналі або збірнику наукових праць і структуровані результати авторського чи колективного дослідження;

г) стислі й конкретно викладені основні положення певного наукового дослідження (наукової позиції), які найчастіше доповідають та друкують на наукових конференціях;

г') науково-технічний документ, що містить систематизовані дані про науково-дослідну роботу, описує результати науково-технічного дослідження в невеликій та обмеженій кількості примірників?

### *13. Наукова етика – це:*

а) сукупність встановлених норм поведінки, правил, моралі наукових працівників;

б) сукупність встановлених та визнаних науковою спільнотою норм поведінки, правил наукових працівників;

в) сукупність встановлених та визнаних науковою спільнотою норм поведінки, правил, моралі наукових працівників, зайнятих у сфері науково-технологічної та науково-педагогічної діяльності;

г) встановлені та визнані науковою спільнотою норми поведінки, правила, моралі працівників, зайнятих в науковій сфері.

### *14. Персональна етика вченого – це:*

а) персональна відповідальність вченого за результати наукового дослідження;

б) відповідальність вченого за коректність викладеного матеріалу;

в) відповідальність вченого за недопущення порушень у наукових дослідженнях;

г) відповідальність вченого за об'єктивність наукового результату.

### *15. Не вважають порушеними в науковій діяльності:*

а) чинники, що притаманні дослідницьким процесам, і нефальсифіковані (несвідомі) дослідницькі помилки;

б) конфлікт даних, різне тлумачення та інтерпретація отриманих результатів;

в) експериментальні розробки;

г) усі відповіді правильні.

## Рекомендована література

### Основна

1. Ладанюк А. П. Методологія наукових досліджень / А. П. Ладанюк, Л. О. Власенко, В. Д. Кишенько. – Київ : Ліра-К, 2018. – 352 с.
2. Медвідь В. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) / В. Медвідь, Ю. Данько, І. Коблянська. – Суми : СНАУ, 2020. – 220 с.
3. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). – Київ : ВПЦ "Київський університет", 2018. – 607 с.
4. Партико З. Основи наукових досліджень. Підготовка дисертації. / З. Партико. – Київ : Ліра-К, 2018. – 232 с.

### Додаткова

5. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник, / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Харків : Право, 2019. – 368 с.
6. Євтушенко М. Методологія та організація наукових досліджень, / М. Євтушенко, М. Хижняк. – Київ : Центр учбової літератури, 2019. – 350 с.
7. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
8. Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт з навчальної дисципліни "Інтелектуальна обробка інформації" / С. В. Знахур та ін. – Харків : ХНЕУ, 2006. – 200 с.
9. Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни "Організація та методологія наукових досліджень" для аспірантів (здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії) / уклад. О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Харків : Право, 2019. – 40 с.
10. Пушкар О. І. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / О. І. Пушкар. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 867 с.

## Інформаційні ресурси

11. Про авторське право та сумісні права : Закон України від 23.12.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

12. Про науково-технічну інформацію : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.

13. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

14. Сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : [www.minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua).

15. Сайт Міністерства економіки України. – Режим доступу : [www.me.gov.ua](http://www.me.gov.ua).

16. Сайт Національного банку України. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).

17. Сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).

18. Сайт ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця навчальної дисципліни "Методологія наукових досліджень". – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=4876>.

19. Система розкриття інформації на фондовому ринку України. – Режим доступу : [www.smida.gov.ua](http://www.smida.gov.ua).

## Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Загальні відомості про науку та наукові дослідження.....	4
Тема 1. Наука як система знань.....	4
Тема 2. Інформаційне забезпечення наукового пошуку .....	10
Тема 3. Методика наукової роботи .....	18
Змістовий модуль 2. Організація науково-дослідної роботи студентів...	29
Тема 4. Організація науково-дослідної роботи студентів .....	29
Тема 5. Результати наукових досліджень студентів .....	37
Рекомендована література.....	44
Основна .....	44
Додаткова .....	44
Інформаційні ресурси .....	45

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

# ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Методичні рекомендації  
до самостійної роботи студентів  
спеціальності 072 "Фінанси,  
банківська справа та страхування"  
освітньої програми "Фінанси і кредит"  
першого (бакалаврського) рівня**

*Самостійне електронне текстове мережеве видання*

Укладачі: **Журавльова** Ірина Вікторівна  
**Малишко** Євгенія Олегівна

Відповідальний за видання *І. В. Журавльова*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2023 р. Поз. № 33 ЕВ. Обсяг 47 с.

---

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

---

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру  
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*